

SOCIALDEMOKRATIJOS SAMPRATA TARPUKARIO LSDP PROGRAMINIUOSE DOKUMENTUOSE BEI PARTIJOS LYDERIO STEPONO KAIRIO TEKSTUOSE

DR. GINTARAS MITRULVIČIUS

El. paštas mitrgint@gmail.com

Santrauka

Straipsnyje nagrinėjama vienos iš tarpukario Lietuvos Respublikos parlamentinio laikotarpio pagrindinių partijų – Lietuvos socialdemokratų partijos (LSDP) ideologijai būdinga socialdemokratijos samprata. Pagrindinis straipsnio objektas – LSDP programos bei įvairūs partijos lyderio ir ideologo Stepono Kairio tekstai. Svarbiausias nagrinėjamas aspektas – Lietuvos socialdemokratų ideologinė savivoka – kaip LSDP programiniuose dokumentuose ir partijos lyderio tekstuose atsakoma į klausimus, kas yra socialdemokratai ir socialdemokratų partija. Taip pat nagrinėjama, kas lėmė, kad socialdemokratų ideologinė savivoka buvo tokia, kokia ji atskleista šiame straipsnyje. Nagrinėjamų tekstų analizė akivaizdžiai patvirtina teiginį, kad to meto Lietuvos, kaip ir daugelio kitų šalių, socialdemokratai save suvokė kaip socialistinę, marksistinę visuomenės raidos analize besivadovaujančią darbininkų klasės partiją, siekiančią sukurti socializmą kaip santvarką. Straipsnyje rekonstruota tarpukario LSDP socialdemokratijos samprata aiškiai paneigia sovietinio komunizmo ideologijos ir istoriografijos teiginius, kad tarpukario socialdemokratija „išdavė

marksizmą“, atsisakė siekti socializmo santvarkos, nustojo būti darbininkų klasės partija.

Reikšminiai žodžiai: socialdemokratų partija, LSDP, socialdemokratija, socializmas, demokratinis socializmas, partijų ideologinė savivoka, Steponas Kairys.

Įvadas: žvilgsnio į istorinės socialdemokratijos sampratą aktualumas

Nuo XIX a. pabaigos daugelyje Europos šalių tuo metu įsikūrusios socialdemokratų partijos nepaliaujamai didino politinę įtaką visuomenei, o šalyse, kur vyko parlamentų rinkimai, labai sparčiai augo socialdemokratų rinkėjų bei parlamentų frakcijų narių¹. Nors Pirmojo pasaulinio karo metais socialdemokratiją ištiko idėjinė-politinė bei organizacinė krizė, kuri tęsėsi ir pirmaisiais pokario metais bei rimtą iššūkį jai metė rusiškas bolševizmas, jo pergalė Rusijoje bei tarptautinio komunistinio judėjimo atsiradimas, tačiau daugelyje šalių socialdemokratija išlaikė didelę įtaką darbininkų klasei ir kurį laiką toliau didino politinę įtaką, nors ilgainiui, vienur anksčiau, kitur vėliau, daugelyje šalių susidūrusi su fašizmo (nacizmo) bei dešiniųjų autoritarinių režimų įsigalėjimu, patyrė rimtų politinių pralaimėjimų.

XX a., ypač antroje pusėje, socialdemokratija suvaidino svarbų vaidmenį kuriant socialines gerovės valstybes Vakarų Europos šalyse. Anot istorikų, politologų ir kitų tyrinėtojų, nors socialistai-socialdemokratai ne vieninteliai kūrė ir įgyvendino socialinę gerovės valstybę („Welfare State“), tačiau pirmiausiai būtent jų pastangomis atsirado ir iškilo („gerovės valstybės“) institutai, leidę iš esmės pagerinti

¹ Žr.: Гуревич, П. *Парламентские выборы и рост соц.-дем. Партий.*—1906; Sassoon, D. *One Hundred of Socialism. The West European Left in the Twentieth Century.* New York, 1996; Bartolini, S. *The Political Mobilization of the European Left 1860–1980.* Cambridge, 2000.

įvairių visuomenės sluoksnių padėtį, ir būtent jie „vaidino motoro ir šturvalo vaidmenį vystymosi link socialinės valstybės procese“². Ne veltui socialdemokratijos vaidmenį turėjo pripažinti net ideologiniai oponentai. Pavyzdžiui, garsus sociologas liberalas Ralfas Dahrendorfas socialdemokratiją pavadino „dominuojančia XX a. politine jėga“, o patį XX a. „socialdemokratijos amžiumi“³. Be abejo, čia buvo kalbama apie Vakarų Europą. Toks socialdemokratijos vaidmuo šiame regione XX a. – pakankamas argumentas kelti klausimą, kas yra socialdemokratų partijos, ir kaip į jį įvairiu laikotarpiu atsakė patys socialdemokratai.

Tiesa, Lietuvoje dėl XX a. istorijos aplinkybių socialdemokratija neatliko tokio vaidmens kaip Vakarų šalyse. Kita vertus, Lietuvoje ji buvo labai svarbi nacionalinio išsivadavimo judėjimo (ypač per 1905 m. tautinę revoliuciją) bei Lietuvos valstybingumo (at)kūrimo procesams, nepaisant to, kad (at)kuriant šalies valstybingumą socialdemokratija patyrė idėjinę, politinę ir organizacinę diferenciaciją ir dėl to įvykusį (kaip ir daugelio kitų šalių socialdemokratų partijų) radikalaus kairuoliško sparno atskilimą; tai lėmė Lietuvos komunistų partijos atsiradimą⁴.

Tarpukario Lietuvos Respublikos demokratiniu laikotarpiu socialdemokratų partija (LSDP) tiek būdama opozicijoje (didžiąją minėto

² *Европейская социал- демократия накануне XXI столетия*. Отв. ред. Б. С. Орлов. Москва, 1998, с. 130.

³ Dahrendorf, R. *Apmąstymai apie Revoliuciją Europoje*. Vilnius, 1990, p. 44.

⁴ Plačiau apie tai žr.: Mitrulevičius, G. Lietuvos socialdemokratijos ideologinė-politinė raida 1914–1919 metais. *Istoriografija, tarptautinis ir istorinis kontekstai, santykis su Lietuvos valstybingumo kūrimu*. Vilnius, 2017; Sabaliūnas, L. *Lithuanian Social Democracy in perspective 1893–1914*. Durham and London, 1990; Vilčinskas, J. *Lietuvos socialdemokratija kovoje dėl krašto nepriklausomybės. Istorinė apžvalga*. London, 1985. Glaustai žr.: Mitrulevičius, G. Lietuvos socialdemokratai iki Steigiamojo Seimo, *Socialdemokratai Lietuvos Respublikos Seimuose*. Vilnius, 2006, p. 17–61; Mitrulevičius, G. Social Democracy in the Formation of the Modern Lithuanian State. *Social Democracy and State Foundation. The emergence of a new European state landscape after the First World War*. Bonn, 2019, p. 109–131.

trumpo laikotarpio dalį), tiek pozicijoje vaidino svarbų vaidmenį šalies demokratizacijos procese⁵. Deja, šis procesas buvo nutrauktas 1926 m. gruodžio 17 d. valstybinio perversmo, po kurio opozicinių režimui politinių partijų, tarp jų ir LSDP (net šiek tiek daugiau negu kitų partijų) politinė veikla buvo ribojama ir varžoma, o vėliau ir visai uždrausta⁶.

Žinoma, sovietinio totalitarinio režimo metais apie legalią ir apskritai bet kokią socialdemokratų veiklą negalėjo būti nė kalbos. Lietuviška socialdemokratinė politinė mintis bei socialdemokratinio judėjimo apraiškos tebuvo galimos emigracijoje⁷.

Žvilgtelėję į Lietuvos socialdemokratijos istoriją, galime teigti, kad LSDP vaidmuo lietuvių nacionalinio išsivadavimo judėjimo bei Lietuvos valstybingumo (at)kūrimo procesams, taip pat buvimas viena iš pagrindinių tarpukario Lietuvos parlamentinio laikotarpio (1920–1926 m.) partijų suteikia pakankamai argumentų kelti klausimą, kas gi yra socialdemokratų partija pačios istorinės LSDP, jos programų bei lyderių ir ideologų požiūriu.

Kitas motyvas (proginis) kelti šį klausimą yra šiemet minimas Steigiamojo Seimo 100-metis – šio Seimo veikloje aktyviai dalyvavo Lietuvos socialdemokratų partijos frakcija.

Dar vienas svarbus proginis motyvas šį klausimą nagrinėti būtentokiū aspektu, koks įvardintas straipsnio pavadinime ir objekto bei

⁵ Žr.: Mitrulevičius, G. Radikalai demokratinės respublikos vizija: Steigiamojo Seimo socialdemokratų frakcijos nuostatos priimant 1920 m. laikinąją ir 1922 m. nuolatinę Lietuvos Respublikos Konstitucijas. *Socialinių mokslų studijos*. Vilnius, 2014, Nr. 6 (3), p. 706–740; Mitrulevičius, G. Socialdemokratų santykis su Lietuvos Respublikos demokratizacijos procesu Steigiamojo Seimo darbo metu 1920–1922 m., *Parlamento studijos*, Nr. 9, 2010, p. 79–124; Mitrulevičius, G. Socialdemokratai Lietuvos Respublikos Seimuose 1920–1927, *Socialdemokratai Lietuvos Respublikos Seimuose*. Vilnius, 2006, p. 63–102.

⁶ Žr.: Astramskas, A. Gaigalaitė, A. Lietuvos socialdemokratų partijos opozicija tautininkams, *Lietuvos istorijos metraštis, 1990*. Vilnius, 1992, p. 61–76; Mitrulevičius, G. Lietuvos socialdemokratai po III Seimo paleidimo, *Socialdemokratai Lietuvos Respublikos Seimuose*. Vilnius, 2006, p. 201–221.

⁷ Žr.: Vilčinskas, J. *Min. veik.*, p. 251–332.

tikslo formuluoję, – 2019 m. sausio pradžioje suėję 140 metų nuo ilgamečio istorinės LSDP lyderio, vieno ryškiausių XX a. pirmųjų dviejų trečdalių lietuvių politikų⁸ Stepono Kairio gimimo (2019 m. gruodį suėję 55 metai nuo jo mirties).

S. Kairys buvo ne tik 1918 m. Vasario 16-osios Akto signataras ir vienas iš pagrindinių jo autorių bei apskritai vienas iš ryškiausių lietuvių nacionalinio judėjimo veikėjų XX a. pradžioje bei Lietuvos valstybingumo (at)kūrimo procese 1916–1919 m.⁹, taip pat talentingas inžinierius praktikas bei žymus specializuotų inžinerijos dalykų dėstytojas, Vytauto Didžiojo universiteto profesorius¹⁰. Kaip jau užsiminėme, jis buvo ilgametis istorinės LSDP politinis lyderis bei pagrindinis istorinės lietuviškosios socialdemokratijos ideologijos formuotojas bei apskritai vadintinas garsiausiu istoriniu Lietuvos socialdemokratu. Kaip 2002 m. pristatant Gedimino Ilgūno monografiją apie S. Kairį, perfrazuodamas vieną garsią sovietinių laikų frazę, pabrėžė istorikas Liudas Truska (turbūt tikrai ne pirmas): „Kai kalbame apie Steponą Kairį, turime mintyje Lietuvos socialdemokratiją, o kai kalbame apie Lietuvos socialdemokratiją, turime mintyje Steponą Kairį“.

⁸ Žr.: Ilgūnas, G. *Steponas Kairys*. Vilnius, 2002; Ilgūnas, G. Kairys Steponas, *Socialdemokratai Lietuvos Respublikos Seimuose*, Vilnius, 2006, p. 136–140; Ilgūnas, G. Steponas Kairys, *Lietuvos Steigiamojo Seimo (1920–1922 metų) narių biografinis žodynas* (sud. A. Ragauskas, M. Tamošaitis). Vilnius, 2006, p. 179–182.

⁹ Žr. Mitrulevičius, G. Už nepriklausomą, demokratinę ir teisingą Lietuvą: Vasario 16-osios Akto signataro Stepono Kairio visuomeninės-politinės veiklos bruožai. I dalis. *Gimtasai kraštas* 16. 2019, 1, p. 19–27; Mitrulevičius, G. Socialdemokratai Steponas Kairys ir Mykolas Biržiška Lietuvos Tarybos darbe: santykis su Vasario 16-osios Akto priėmimu. *Parlamento studijos*, Nr. 11, 2011, p. 62–104; Selenis, V. Steponas Kairys ir Vasario 16-oji, *Nepriklausomybės sąsiuviniai*, 2019, 2 (28), p. 3–09; Kirvelis, D. *Stepono Kairio, Vasario 16-osios Akto signataro Lietuvos valstybės vizija*. Vilnius, 2018; Vireliūnaitė, L. S. Kairys – maištininkas, be kurio Nepriklausomybės Aktas būtų atrodęs kitaip. Prieiga per internetą: //https://www.15min.lt/media-pasakojimai/signatarai-kairys-244.

¹⁰ Žr. Stražnickas, J. *Žygis: Steponas Kairys – inžinierius, mokslininkas, kūrėjas*. Kaunas, 1999.

S. Kairys buvo vienas iš pagrindinių daugelio istorinės LSDP konferencijų, suvažiavimų rezoliucijų, nutarimų, atsisaukimų, LSDP programų, taip pat įvairiuose lietuvių socialdemokratų laikraščiuose publikuotų ideologinių ir teorinių ideologinių straipsnių autorius. Per ilgą savo kaip istorinės lietuviškos socialdemokratijos lyderio ir ideologo kelią S. Kairys yra parašęs ne vieną tekstą, skirtą socialdemokratijos programinės-ideologinės raidos klausimams, ne vieną straipsnį, skirtą išsiaiškinti, kas yra socialdemokratija, apskritai socializmas, koks bolševizmo santykis su socializmu ir t. t.¹¹. Vis dėlto, nors S. Kairio ilgametės daugialypės visuomeninės, politinės bei profesinės veiklos aspektai ir ypač vaidmuo Lietuvos valstybingumo kūrimo procesui yra susilaukę nemažai įvairių autorių dėmesio¹², tačiau jo kaip LSDP ideologo, ryškiausio lietuviškos socialdemokratinės minties reiškėjo, veiklai dėmesio tikrai trūksta.

Reikia pasakyti, kad apskritai Lietuvoje istorinės LSDP ideologinė tradicija dar nepakankamai žinoma ir aktualizuota. Matyt, galime teigti, kad teorinių, ideologinių, programinių S. Kairio tekstų apie socialdemokratiją neprisiminimas ir neaktualizavimas laikytinas viena (šalia kitų) priežasčių, dėl kurių kyla tam tikrų ideologinės savivokos, ideologinės tapatybės bei praktinės politikos santykio su socialdemokratijos ideologine-politine tradicija problemų; šios problemos, anot įvairių tyrinėtojų bei apžvalgininkų, yra būdingos nemažai daliai dabartinių Lietuvos socialdemokratų¹³.

¹¹ Žr. pvz.: Mitrulevičius, G. Steponas Kairys apie socializmą ir bolševizmą santykį. *Gairės*, 2012, Nr. 9, p. 36–39, Nr. 10, p. 40–44.

¹² Žr.: Ilgūnas, G. Steponas Kairys. Vilnius, 2002, p. 423, 428–430; Literatūra apie Steponą Kairį // <http://senas.lnb.lt/lnb/selectPage.do?docLocator=194AA8F5A73311E2A197746164617373&inlanguage=lt>

¹³ Pagrįsti šį teiginį galima nuorodomis į daugybę tekstų. Žr. pvz. keletą jų: Ramonaitė, A., Jokubaitis, A., Kavaliauskaitė, J., Morkevičius, V., Vinogradnaitė, I., Žiliukaitė, R. *Partinės demokratijos pabaiga? Politinis atstovavimas ir ideologijos*. Vilnius, 2009, p. 34–35, 39, 51, 53; *Demokratija be darbo judėjimo?* (sud. A. Bielskis). Vilnius, 2009, p. 13, 58, 131; Laurėnas, V. *Spartėjančios visuomenės politinis režimas. Lietuvos politinės sociologijos studija*. Klaipėda, 2017, p. 265, 269–270, 272–273, 340.

Kaip žinoma, Lietuvoje natūrali socialdemokratinio judėjimo ideologinė-politinė raida buvo prievarta nutraukta stalinistinei SSRS okupavus Lietuvą ir įvedus totalitarinį režimą. Dėl to kelis dešimtmečius trukęs socialdemokratinio judėjimo Lietuvoje pertrūkis ir kiti iš sovietinio komunistinio totalitarizmo kylantys veiksniai iš dalies (šalia kitų – globalių) lėmė itin rimtas pokomunistinės socialdemokratijos ideologinės tapatybės problemas, pačios sąvokos supratimo transformaciją ir paties socialdemokratijos reiškinio mutaciją. Viena iš tai lėmusių priežasčių, išplaukusių iš minėto socialdemokratinio judėjimo raidos pertrūkio ir komunistinio režimo pasekmių, yra menkos, fragmentiškos, eklektiškos, o kartais tiesiog iškreiptos sovietinių vadinamųjų visuomeninių mokslų „deformuotos“ žinios apie socialdemokratijos istorinę tradiciją ir istoriją.

Kita vertus, anot tyrinėtojų, šiandieninės ideologijos ir ypač praktikos santykis su istorine ideologine-politine tradicija problemiškas ir kitų pokomunistinių šalių socialdemokratų partijoms¹⁴ ir net socialdemokratijai apskritai, taigi ir Vakarų šalių socialdemokratų partijoms¹⁵. Ne veltui jau keletą dešimtmečių vis kalbama ne tik apie socialdemokratijos krizę, bet ir apie jos „pabaigą“, „galą“ ar net ir „mirtį“¹⁶. Vienas

¹⁴ Žr.: pvz: Даудерштадт, М., Герритис, А., Маркус, Г. Г. *Трудная трансформация социал-демократии в странах Центральной и Восточной Европы*. Москва, 2001, с. 122–151.

¹⁵ Apie tai yra labai daug įvairaus žanro tekstų įvairiomis kalbomis. Apibendrintai ir labai glaustai žr.: Mitrulevičius, G. Ar socialdemokratai siekia įgyvendinti demokratinį socializmą? Apie socialdemokratinės socializmo sampratos aktualizavimo poreikį. *Gairės*, 2012, Nr. 1, p. 32–37.

¹⁶ Žr. tik keletą iš daugelio darbų su itin charakteringais pavadinimais: Scharpf, F.W. *Crisis and Choice in European Social Democracy*-London, 1991.; Lemke, C., Marks, G. (eds.) *The Crisis of Socialism in Europe*. Durham, 1992.; Gray, J. *After social- democracy- Politics, Capitalism and Common Life*, London, 1996; Hamilton, C. *What's left? The death of social-democracy*, Melbourne: Black Inc., 2006; Lavelle, A. *The Death of Social Democracy Political Consequences in the 21st Century*, 2008.; *The Crisis of Social Democracy in Europe*. Edinburg, 2015; Press. *What's Left: The Death of Social Democracy: Quarterly Essay 21* Paperback – June 20, 2018

iš atsakymų, kodėl taip yra, – itin stipriai pakitusi šiandienų socialdemokratų ideologinė savivoka.

Tai rodo, kad ne tik pravartu, įdomu, bet ir svarbu pažvelgti į istorinių socialdemokratų ideologinę savivoką, taigi ir į tai, kaip ji atspindima istorinės LSDP programose bei istorinių Lietuvos socialdemokratų, pirmiausia jų lyderio ir pagrindinio ideologo S. Kairio, politinės minties (kaip, beje, ir visos istorinės LSDP ideologinės-politinės tradicijos) palikime. Tai būtų proga prisiminti socialdemokratijos kaip ideologinio-politinio reiškinių prigimtinę esmę, šiandien daugelio socialdemokratų, deja, atrodo, primirštą ar apskritai nežinomą, kaip, beje, atrodo, ir ne vienam autoriui, rašančiam apie šiuolaikinės socialdemokratijos problematiką.

Tad šiame straipsnyje aiškinsimės vieną LSDP ideologinės-politinės tradicijos aspektų – kaip tarpukariu (su vienu kitu ekskursu į laikotarpį iki Pirmojo pasaulinio karo) šios partijos programiniuose dokumentuose, kurių pagrindinis autorius, kaip minėta, buvo S. Kairys, bei jo paties ideologiniuose programiniuose tekstuose buvo atsakoma į esminius ideologinės savivokos klausimus: kas yra socialdemokratai, kas yra socialdemokratų partija. Taip pat čia aiškinsimės, kas lėmė, kad tie straipsnyje būsiantys atskleisti atsakymai buvo būtent tokie. Į kitus aspektus atkreipsime dėmesį tik tiek, kiek tai būtina tam tikriems konteksto paaiškinimams.

Taigi šio straipsnio objektas yra vienas iš tarpukario Lietuvos socialdemokratijos politinės minties arba to meto LSDP ideologijos aspektų, galima sakyti, esminis – partijos ideologinės savivokos aspektas. Straipsnio tikslas yra išsiaiškinti ir rekonstruoti, kaip (ir kodėl) tarpukario LSDP programiniuose dokumentuose bei pagrindinio jų autoriaus partijos lyderio ir ideologo S. Kairio tekstuose atsakoma į klausimus, kas yra socialdemokratai ir socialdemokratų partija. Dėl ribotos apimties nenagrinėjama, kaip į šiuos klausimus buvo atsakoma po Antrojo pasaulinio karo – tai jau kitas istorinės LSDP raidos ir jos lyderio S. Kairio veiklos etapas. Tai būtų jau kito straipsnio objektas.

Sovietinėje komunistinėje istoriografijoje socialdemokratijos ideologijai buvo skiriama gana daug dėmesio, tačiau iš tiesų dažniausiai kalbėta apie komunistų partijos kovą su socialdemokratais, jų ideologiją labai dažnai vaizduojant iškreiptai, tendencingai, itin sovietišškai komunistiškai ideologizuotai ir supaprastintai¹⁷.

Nesovietinėje istoriografijoje nemažai tarpukario Lietuvos socialdemokratų ideologijos aspektų – ideologinės-politinės nuostatos valstybės konstitucinė-politinės santvarkos, demokratijos, bolševizmo, žemės reformos atžvilgiu, 1931 m. partijos programos nuostatos, šiek tiek ir 1921 m. „Veikimo programa“ yra sulaukę tyrinėtojų dėmesio¹⁸, tačiau šiame straipsnyje nagrinėjamas LSDP ideologijos – socialdemokratų ideologinės savivokos aspektas lietuviškoje mokslinėje literatūroje iki šiol specialiai nebuvo nagrinėtas (tik šio straipsnio autorius yra ne moksliniame leidinyje publikavęs šiai problematikai skirtą gerokai trumpesnę ir populiarenę, mažiau akademinę tekstą¹⁹).

Regiant straipsnį naudotasi tradiciniu istoriniu bei istorinių šaltinių – dokumentų analizės metodais taikant hermeneutinę tyrinėjimo strategiją, kuri „remiasi didelę reikšmę turinčiais šaltiniais, kuriuose atsispindi buvusios žmogaus veiklos apibrėžtumas ir veikėjų savivoka“²⁰. Rašant šį straipsnį remtasi tokiais istoriniais šaltiniais kaip socialdemokratų spauda, LSDP programos, kiti įvairūs publikuoti ir nepublikuoti dokumentai.

¹⁷ Apie sovietinę socialdemokratijos istoriografiją žr.: Mitrulevičius, G. *Lietuvos socialdemokratijos ideologinė-politinė raida 1914–1919 metais...* p. 54–138.

¹⁸ Žr. šio straipsnio 5 išnašą. Taip pat žr.: Krivickas, V. The programs of the Lithuanian Social democratic party 1896–1931. *Journal of Baltic Studies*. 1980. Vol. XI. P. 99–111; Lukoševičius, V. *Liberalizmo raida Lietuvoje*. Vilnius, 1995, p. 225–267; Surblys, A. Socialdemokratų ir liaudininkų veikla bei idėjos tarpukario Lietuvoje (1918–1940 m.) ir jų aktualumas šiandien. Prieiga per internetą: // <http://knyga.kvb.lt/uploads/files/studija.doc> failo html kopija.; Mitrulevičius, G. Lietuvos socialdemokratų požiūris į rusiškąjį komunizmą 1919–1922 metais, *Gairės*, 2006, Nr. 5, p. 31–36; Nr. 6, p. 25–31.

¹⁹ Žr.: <http://www.lsdsl.lt/lt/pages,id.98?PHPSESSID=c8bcfb085f1bf9c7563883806cdcf71>. <http://www.seti.lt/wp-content/uploads/2011/07/Kas-yra-SDP-S1.pdf>

²⁰ Rūsen, J. *Istorika*. Vilnius, 2007, p. 128

„Kas yra socialdemokratai ir ko jie nori?“

1920 m. balandžio 17 d. „Socialdemokrato“ numeryje (pirmajame atnaujinus leidybą po uždraudimo 1919 m. gruodį) pradėtas publikuoti per kelis numerius paskelbtas ideologinio pobūdžio straipsnis „Kas yra socialdemokratai ir ko jie nori?“²¹ Jo autoriumi laikomas S. Kairys²². Šiame straipsnyje išdėstyta socialdemokratijos samprata, būdinga to meto LSDP, kaip ir apskritai nemažai dalių kitų šalių socialdemokratų.

Iš pradžių šiame straipsnyje gana plačiai iš klasikinio marksizmo pozicijų apibūdinama visuomenės socialinė struktūra, kapitalo ir darbo, kapitalistų ir darbininkų santykiai, dėstomos tipiškos marksistinės darbininkų eksploatacijos, pridedamosios darbo vertės teorijos, visuomenės socializacijos bei kapitalizmo kaip „paskutiniosios išnaudotojiškos, eksploatatoriškosios visuomeninės-ekonominės formacijos teorijos“ koncepcijos²³.

Straipsnyje akcentuojamas „Karlo Markso nuopelnas ... kad jis surado mūsų dabartinę bjaurioj tvarkoj geresnės ateities diegus, kad jis parodė, kaip pats gyvenimas, kaip patys žmonijos ūkio reikalai veda ją neišvengiamai socialistinėn tvarkon“²⁴. Toliau dėstomos klasikinės marksistinės kapitalo ir pramonės koncentracijos, visuomenės proletarizacijos, proletariato istorinės misijos, istorinio vaidmens per einant iš kapitalizmo į socializmą koncepcijos bei marksistinė, tiesa,

²¹ [Kairys S. ?] Kas yra socialdemokratai ir ko jie nori? *Socialdemokratas*. 1920, balandžio 17, Nr. 1, p. 2; 1920, balandžio 24, Nr. 2, p. 2.; 1920, balandžio 29, Nr. 3, p. 3; 1920, gegužės 6, Nr. 4, p. 2–4.

²² Taip mano S. Kairio biografas G. Ilgūnas. Žr.: Ilgūnas, G. *Steponas Kairys*, Vilnius, 2002, p. 312.

²³ [Kairys S. ?] Kas yra socialdemokratai ir ko jie nori? *Socialdemokratas*. 1920, balandžio 17, Nr. 1, p. 2., 1920, balandžio 24, Nr. 2, p. 2., 1920, balandžio 29, Nr. 3, p. 3., 1920, gegužės 6, Nr. 4, p. 2–4.

²⁴ [Kairys S. ?] Kas yra socialdemokratai ir ko jie nori? *Socialdemokratas*. 1920, gegužės 6, Nr. 4, p. 3.

ne pačių Markso ir Engelso, bet jų pasekėjų sukurta ir skirtingai plėtojama bei interpretuojama imperializmo teorija²⁵.

Ir štai po kelių skyrelių, kuriuose dėstomos įvairios klasikinio marksizmo koncepcijos, priešpaskutiniame tiesiogiai pereinama prie straipsnio pavadinime suformuluoto klausimo „Kas yra socialdemokratai?“²⁶ ir skyrelyje tokiu pat pavadinimu į jį atsakoma taip: „Socialdemokratai – tai jūs patys draugai darbininkai. Tai tie darbininkai, kurie supratę Markso mokymą, sąmoningai prisidėjo prie bendro proletarų laisvės judėjimo; judėjimo, kuris apėmė visų šalių proletarus. Socialdemokratai – tai tie darbininkai, kurie išsiričiau drąsiai žengia į kovą su kapitalizmu, kurie žingsnis po žingsnio iškovoja darbininkų klasei daugiau teisių, geresnes gyvenimo sąlygas, o visai žmonijai naują ir teisingesnę tvarką... Darbininkų klasei tenka eiti sunkiu, erškėčiais nuklotu keliu, kol ji pasieks savo tikslo, kol perlauž buržuazijos atkaklumą; bet jai visuomet paguoda tebūna sąmonė, kad proletariatas kovoja ne tik dėl savo laisvės, bet ir dėl ateities visų kartų laimės, geresnio gyvenimo“²⁷.

Paskutinis šio straipsnio skyrelis vadinasi „Ko socialdemokratai reikalauja?“. Čia vėlgi pirmiausia paminima, kad „proletarų“, taip pat ir socialdemokratų tikslas „suvienijus visus darbininkus, visus kapitalo naudojamus, stiprion revoliucinėn darbininkų partijon... nuversti kapitalizmą ir iškovot šviesesnę ateitį, socialistinę visuomenę“. Tačiau čia pat atkreipiamas dėmesys, kad „siekdami šio prakilnaus tikslo socialdemokratai neužmiršta ir artimiausių darbininkų ir darbininkų reikalų“, nes, „kad darbininkai galėtų atiduoti daugiau energijos, aukot daugiau jėgų kovai dėl socializmo reikalinga visų pirma palengvint jų darbą, sudaryt sąlygas, kuriomis kova dėl naujo, geresnio pasaulio būtų galima“. Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad socialde-

²⁵ Žr. pvz.: Самарская, Е. *Социал-демократия в начале века*. Москва, 1994.

²⁶ [Kairys S. ?] Kas yra socialdemokratai ir ko jie nori? *Socialdemokratas*. 1920, gegužės 6, Nr. 4, p. 3–4.

²⁷ *Ten pat*, p. 4.

mokratai „reikalauja konfiskuoti privatinių savininkų, dvarų, vienuolynų ir t. t. žemes ir perduot į valstybės ir savivaldybės rankas“.

Toliau straipsnyje „Kas yra socialdemokratai ir ko jie nori?“ dar kartą akcentuojama, kad socialdemokratai yra „darbininkų klasės partija“ ir todėl jie „visų pirma rūpinasi palengvinti darbo ir gyvenimo sąlygas fabriku, gamyklų ir dirbtuvių darbininkams, bernams, mergoms, tarnams ir visiems samdiniams“.

Straipsnis baigiamas šūkiiais: „šalin kapitalistinę visuomenę!“ bei „tegyvuoja kova dėl socializmo!“

Tokia socialdemokratijos ir socialdemokratų partijos samprata, kaip 1920 m. straipsnyje „Kas yra socialdemokratai ir ko jie nori?“, neturėtų stebinti. Ji visiškai koreliuoja ne tik su kitais XX a. pirmųjų dešimtmečių lietuvių socialdemokratų spaudoje ar brošiūromis publikuotais panašiais tekstais²⁸, bet ir su to meto Lietuvos socialdemokratų partijos programomis – 1896 m. LSDP programa ir jos vėlesnėmis (naujomis) 1897 m., 1905, 1907 m., 1919 m. redakcijomis²⁹. Visose jose iš pradžių dėstoma marksistinė visuomenės raidos analizė ir iš jos išplaukiančios klasikinės marksistinės kapitalo ir pramonės koncentracijos, visuomenės proletarizacijos, klasių kovos, socialistinės visuomenės neišvengiamumo, proletariato istorinės misijos, istorinio vaidmens pereinant iš kapitalizmo į socializmą koncepcijos.

Tai patvirtina, kaip ligtolinėse LSDP programose (skirtingų redakcijų) buvo formuluojami šios partijos uždaviniai. Štai 1896 m. LSDP programoje „užduotis lietuviškos social-demokratiškos partijos“ formuluojama taip: „paskubinti ir suorganizuoti luominę (klasinę – G. M.) kovą Lietuvos proletariato, kaip ekonomiškoje, taip ir

²⁸ Žr. pvz.: Ko nori socialdemokratai? *Kova*, 1907, Nr. 4–47; S. M. [Matulaitis S.] *Ko nori socialdemokratai?* Moskva, 1918.

²⁹ Žr. pvz.: *Programas Lietuviškos Social-demokratiškos Partijos*, Tilžė, 1896; *Lietuvos Socialdemokratų Partijos programa*, b. v., 1905; Lietuvos socialdemokratų partijos programa, LCVA, f. 394, ap.1, b.456. l. 36–30.

politiškoje jos dalyje, nurodyti galutinius siekius tos kovos ir pereiginius josios laipsnius...“³⁰

Kaip žinoma, po šios formuluotės 1896 m. LSDP programoje buvo pateikiama to meto lietuvių socialdemokratų ideologinei savivokai itin būdinga LSDP „minimumo programos“ įvadinė formuluotė, kuri baigiasi Lietuvos nacionalinio išsivadavimo siekio formulavimu: „Idant kuo veikiausiai susiorganizuoti ir prisirengti prie užvedimo socialistiško surėdymo, idant užtikrinti darbininkų luomui kuo didžiausią gerovę ir kuo plačiausią politišką liuosybę šioje pereiginėje gadyneje, lietuviška socialdemokratiška partija, pasiremmdama ant augščiaus paduotų pamatų (teorinės programos, išdėstytos pirmuose trijuose skyreliuose – G. M.) stato sekantį programą minimum: savystovi demokratiška respublika, susidedanti iš Lietuvos, Lenkijos ir kitų šalių, paremta ant liuosos federacijos“³¹. Šioje formuluotėje ne tik fiksuojama Lietuvos valstybingumo programa (šio klausimo straipsnyje neaptarsime – jo objektas ne tas, be to, ir istoriografijoje jis daug nagrinėtas), bet ir siekis išlaisvinti darbininkų klasę „pereiginėje gadyneje“ ir „prisirengti prie užvedimo socialistiško surėdymo“.

Iš esmės analogiškai, tik dabartinių lietuvių ausiai įprasčiau formuluojamas socialdemokratų partijos uždavinys vėlesnėse 1896 m. LSDP programos redakcijose³². Pavyzdžiui, 1919 m. LSDP programos redakcijoje (t. y. toje LSDP programoje, su kuria ši partija 1919 m. rudenį buvo oficialiai užregistruota Vidaus reikalų ministerijoje – legaliai veiklai Lietuvos Respublikoje) partijos uždavinys apibrėžiamas taip: „organizuoti ir greitinti klasių kovą Lietuvos proletarų, tiek ekonomijos, tiek ir politikos žvilgsniu, rodyti galutinąją tos kovos tikslą ir pereinamuosius jos laipsnius – yra Lietuvos socialdemokratų partijos uždavinys“³³.

³⁰ *Programas Lietuviškos Social-demokratiškos Partijos*, Tilžė, 1896, p. 8.

³¹ *Ten pat*, p. 8–9.

³² Žr. pvz.: *Lietuvos Socialdemokratų Partijos programa*, b. v., 1905, p. 8–9.

³³ Lietuvos socialdemokratų partijos programa, LCVA, f. 394, ap. 1, b. 456, l. 34.

Po šios formuluotės, kaip ir 1896 m. programoje, pateikiama LSDP „programos minimum“ įvadinė formuluotė: „Idant kuoveikiausiai su-siorganizuotų ir prisirengtų prie socializmo tvarkos įkūnimo, idant užtikrinti darbininkų klasei kuo didžiausią gerovę ir kuo plačiausią politikos laisvę šiuo pereinamuoju laiku, Lietuvos socialdemokratų partija, remdamasi ant aukščiau paduotųjų pamatų stato šį programą minimum: ...“

Toliau sekė romėniškas punktas „I“ su „pamatinių respublikos įstatymų“ išdėstymu su įvadine formuluote „Demokratinė Lietuvos respublika. Lietuvos valstybės santykius su kitomis šalimis L.S.D.P. nustato federacijos pamatais“³⁴.

Pažymėtina, kad 1919 m. LSDP programos redakcijos priede „Taktikos pamatai“ randame ir formuluotę (iš esmės tokia pat, iš-skyrus keletą neesminių lietuvių kalbos skirtumų, pateikiama ir atitinkamame 1905 m. programos priede, ir šiek tiek kitaip sufor-muluota 1896 m. LSDP programos priede³⁵), kad LSDP kaip „partinė darbininkų klasės organizacija, stengiasi kuo plačiausia sujudinti minią“ ir „tam tikslui šiandien jos varoma agitacija, remiama eko-nominiais ir politiniais proletariato reikalais ir tam tikslui išnaudo-jami esti visi svarbesni mūsų gyvenimo atsitikimai norint parodyti, kad darbininkų gerovei yra du svarbiausiu priešu – kapitalistai ir jų vyriausybė“³⁶.

Toliau ką tik cituotame Lietuvos socialdemokratų programos priede buvo sakoma, kad LSDP „varo agitaciją raštu ir gyvu žodžiu, jau dabar organizuodama darbininkų minias ir keldama kovą su darbininkų eksploatoriais – kapitalistais ir jų vyriausybė“ (1905 m. pro-gramos redakcijoje buvo „kapitalistais ir caro valdžia“) ir „keldama“ šią „kovą“ LSDP „mano, kad vien tik suvienytos darbininkų pajėgos

³⁴ *Ten pat.*

³⁵ *Lietuvos Socialdemokratų Partijos programa*, b. v., 1905, p. 13–14; *Programas Lietuviškos Social-demokratiškos Partijos*, Tilžė, 1896, p. 13.

³⁶ Lietuvos socialdemokratų partijos programa, LCVA, f. 394, ap. 1, b. 456, l. 30.

tegalės paimti viršų kovoje proletariato su jo išnaudotojais“ ir kad „tik darbininkai, supratę klasinės kovos – ekonominės ir politinės svarbumą, tegali būti reguliari proletarų armija“³⁷.

Taigi ir iš 1919 m., ir iš ankstesnių Lietuvos socialdemokratų partijos programos redakcijų ryškėja labai aiški LSDP kaip darbininkų klasės, kaip proletariato partijos savivoka. Ne veltui 1919 m. LSDP įregistravimo dokumente oficialiai – legaliai veiklai Lietuvos Respublikoje nurodyta, kad šios partijos tikslas yra „jungti darbininkus ir kovoti už jų teises ir pagerinimą jų gyvenimo kaip socialiniai taip ir ekonominiai“³⁸.

Panašiai kaip 1896 m. programoje ir vėlesnėse jos redakcijose LSDP uždavinys apibūdintas ir naujoje, 1921 m. priimtoje LSDP „Veikimo programoje“. Vienas iš pagrindinių jos autorių, kaip pagrindinis partijos ideologas, buvo S. Kairys.

Pagal 1921 m. gana radikalią interpretacijos marksistinės visuomenės raidos analizę pagrįstą „Veikimo programą“ LSDP uždavinys buvo „padėti Lietuvos darbininkams suprasti savo klasės reikalus ir uždavinius“, t. y. padėti darbininkams „virsti sąmoningais socialistais, padėti jiems susiorganizuoti ir paimti politinę valdžią į savo rankas, padėti jiems pasiruošti vykinti socialistinę tvarką visose gyvenimo srityse“ ir kad tam „geriausias ir tikriausias kovos būdas – ... masių veikimas“, „kūrimas visame krašte masinių darbininkų organizacijų, kurios savo veikimo pamatan dėtų revoliucinės klasių kovos dėsnius“³⁹.

Reikia pastebėti, kad „Veikimo programą“ priėmusios 1921 m. vasario 26–28 d. vykusios LSDP konferencijos nutarime „Einamojo momento įvertinimas“ „einamasis momentas“ buvo „įvertintas, kaipo ...

³⁷ *Ten pat.* L. 30. Plg.: *Lietuvos Socialdemokratų Partijos programa*, b. v., 1905, p. 13. Platesnį LSDP programos 1919 m. redakcijos aptarimą žr.: Mitrulevičius, G. *Lietuvos socialdemokratijos ideologinė-politinė raida 1914–1919 metais...* p. 725–733.

³⁸ Žinios apie Lietuvos socialdemokratų partiją, LCVA, f. 394, ap. 1, b. 456, l. 40., 25.

³⁹ *Lietuvos S.-D. Partijos Konferencijos nutarimai (Vasario 26–28 d. 1921 m.)*. Kaunas, 1921, p. 8–9.

gadyne ... socialistinės revoliucijos“, kurios „pamatinį turinį sudaro proletariato kova su kapitalistinės visuomenės gynėjais už socializmo santvarkos įgyvendinimą“⁴⁰.

Antro minimos konferencijos nutarimo „Artimiausi Partijos uždaviniai“ pradžioje teigiama, kad „Lietuva, neišvengiamos būtinybės verčiama eis ta įvykių vaga, kurią sudarys pasaulinio proletariato kova su kapitalistine dabarties visuomene ir tvarka“ ir „Lietuvos darbininkai gaus paskelbti Lietuvoje tą didžiulę kovą ir atlikti kuriamąjį darbą, kuriuos vykdys kiekvienos šalies proletarai pas save namie“⁴¹.

Tačiau antro nutarimo antroje pastraipoje konstatuojama, kad „Lietuvos ūkis ir visuomenės tvarka yra žymiai atsilikę nuo kitų šalių“, be to, „Lietuva liko ypatingai sugriauta karo metu“, tad ant „Lietuvos darbininkų pečių gula dvigubai sunkus uždavinys“.

Kaip LSDP uždaviniai „šiuo metu“ čia buvo nurodyta: „Lietuvos darbininkų klasinės sąmonės gilinimas; darbininkų politinių ir profesinių organizacijų plėtojimas ir stiprinimas“, „dedant tam darbui visų galimų pastangų“; išnaudojimas, vedant kovą už darbininkų klasės reikalus, tam tikslui visų „buržuazinės-demokratinės respublikos tvarkos“ tam teikiamų galimybių, „auklėjimas darbininkų sąmoningais savo siekimų kovotojais“; „telkimas prie savęs visų revoliucinių krašto jėgų“, „stovinčių ant klasių kovos pamato“, su „kuriomis bus galima susiprasti“; „gyvų ryšių tarp Lietuvos organizuotų darbininkų ir socialistinio Europos proletariato palaikymas derinant bendros kovos žygius“ ir „ypatingas ryšių stiprinimas su organizuotais Latvių, Estų ir Suomų darbininkais“⁴².

Tokia radikali retorika būdinga 1921 m. Lietuvos socialdemokratų uždavinių formulavimui. Toks ar panašus tonas būdingas daugeliui to meto „Socialdemokrato“ vedamųjų ir kitų straipsnių⁴³.

⁴⁰ *Ten pat*, p. 22.

⁴¹ *Ten pat*, p. 23.

⁴² *Ten pat*, p. 23–24.

⁴³ Žr. : *Socialdemokratas*. 1920–1921.

Viena iš konceptualesnių socialdemokratų partijos sampratų pateikiama 1922 m. sausio 19 d. LSDP laikraštyje „Socialdemokratas“ straipsnyje „Kas tai yra partija ir ko ji reikalauja ir savo nario“, pasirašytame pseudonimu „K-is“ (straipsnio autorystė vėlgi greičiausiai priklauso S. Kairiui)⁴⁴.

Šiame straipsnyje rašoma, kad „kiekvienos klasės priešakiniai žmonės privalo: 1) gerai suprasti savo klasės reikalus; 2) teisingai nustatyti savo klasės siekimus, prie kurių klasė turi eiti; 3) tinkamai nustatyti kelius, kuriais eidama klasė gali lengviausiai pasiekti savo reikalų apgynimo; 4) suburti ir surišti į organizaciją, į partiją, kiek galima daugiau savo klasės žmonių ir 5) nuolatos tai organizacijai vadovauti, kad ji veiktų suderintai ir energingai“⁴⁵. Kai visa tai, anot straipsnio autoriaus, „klasė pasiekia“, tada, „galima pasakyti, kad ji jau sukūrė savo partiją“. Partija, – rašoma toliau, privalo turėti „tris pamatinius daiktus: turėti programą (ko partija siekia); nustatyti savo taktiką, arba kelius savam programui įgyvendinti ir turėti savo veiklią organizaciją“. Kol nėra „šių trijų pamatinių“ dalykų (programos, taktikos, organizacijos – G. M.), tol, anot straipsnio autoriaus, „nėra pačios partijos“.

Toliau straipsnyje rašoma, kad „kiekvienos partijos uždavinys“ yra „stropiai ginti savo klasės reikalus“, nes partija – „tai yra nelyginant veikiamoji klasės armija, jos geriausi batalionai, kurie nuolatai stovi visuose kovos frontuose ir nuolat tą kovą veda“. Įvairios partijos įstaigos yra „tų batalionų štabai, kurie kovą paruošia ir jai vadovauja“. Kova, kaip minėta, „eina visose gyvenimo srityse“. Į jos lauką patenka kiekvienas su klasės interesais („reikalais“) susijęs klausimas.

Pati partijos kova, rašoma minėtame straipsnyje, „yra visų pirma politinė kova ir karščiausia ji verda ten, kur susimeta politinis krašto gyvenimas – krašto seime, vietos savivaldybėse, o per atstovų rinkimus ir šiaip svarbiausiais atsitikimais – pačioj visuomenėj“. Todėl

⁴⁴ K-is [Kairys S.] Kas tai yra partija ir ko ji reikalauja iš savo nario, *Socialdemokratas*. 1922, sausio 19, Nr. 3 (103), p. 1–2.

⁴⁵ *Ten pat*, p. 1.

politinė kova traktuotina kaip „pirmutinis kiekvienos partijos uždavinys“. Tačiau ne vienintelis: „gerai veikianti partija turi ginti visus savo klasės reikalus“. Partija, pasak nagrinėjamo straipsnio, turi vadovauti ekonominei kovai, rūpintis švietimu, kelti savo „klasės susipratimą“, „drūntinti“ jos organizacijas. Kitaip sakant, politinė partija turi būti „dvasiniu savo klasės vadovu“.

Patys partijos nariai „turi būti labai darbštūs ir pasišventę ir turi veikti labai suderintai kiekvienu atsitikimu“ bei „remtis vienodais partiniais įsitikinimais“. Tad „niekas negali patapti sąmoningu partijos nariu, pirma nepasiruošęs, gerai sau neišsiaiškinęs partijos programos ir taktikos“.

Teoriškai išaiškinus marksistinę partijų kaip tam tikrų klasių interesams atstovaujančių grupių sampratą, aptariamame straipsnyje pereinama prie Lietuvos darbininkų klasės, darbininkų judėjimo politinio-partinio atstovavimo problematikos. Čia buvo konstatuota, kad Lietuvos darbininkų judėjimas yra susiskaldęs, kad yra „tartum, nevienu darbininkų partija, bet kelios“ ir apskritai darbininkų judėjimas Lietuvoje „susimetė į dvi pamatini srovi“. Vieną iš šių „srovių“ sudaro tie, kurie dar „tebėra įsitvėrę kunigų skverno“, o kiti – kurie „dedasi prie klasinio, socialistinio judėjimo“. Pirmieji, t. y. tie, kurie „seka ant klerikalų pavadžio“ ir „šliejasi prie Darbo Federacijos“ (politinė darbininkų organizacija, artima Lietuvos krikščionių demokratų partijai, iš esmės jai satelitinė – G. M.), kuri „ne tiek kovoja už darbininkų reikalus, kiek ubagauja ... ieškodami geradarių ir mielaširdingų užtarėjų“. Jie „nepasitiki savimi, nes dar nesupranta savo klasės padėties ir nemato kelio, kuriuo reikia eiti“. Jie vadinami „darbininkų klasės klajūnais, kurie anksčiau ar vėliau susipras ir įsilies į didžiąją socialistinio judėjimo vagą“. „Susipratusių“ darbininkų pareiga yra „padėti savo sumulkintiems draugams greičiau pasivaduoti iš klerikalų apynasrio“.

Toliau apžvelgiamame straipsnyje rašoma apie socialistinę darbininkų judėjimo srovę, kuri „mūsų laikais“ Lietuvoje, kaip ir užsienyje,

yra susiskaldžiusi į atskiras partijas – socialdemokratų, komunistų bei tarp jų „besiblaškančius“ revoliucinius socialistus liaudininkus⁴⁶. Taigi matome, kad 1922 m. pradžioje Lietuvos socialdemokratų komunistus dar kartais vadindavo socialistinio judėjimo srove. (Vėliau, kaip žinoma, jie komunistų, komunistinio judėjimo nelaikė socialistinio judėjimo srove, o laikė atskiru nuo socializmo komunistiniu judėjimu – G. M.)

Anot aptariamo straipsnio autoriaus, visos socialistinės partijos turi vieną tikslą – „perdaryti visuomenę socializmo pamatais“, bet „jos nesutinka dėl kelių, kuriais reikia eiti prie socializmo“, jos „nesutinka savo taktika“⁴⁷. Straipsnyje (kaip ir daugelyje kitų publikuotų „Socialdemokrate“ straipsnių) kritiškai vertinama „praėjusios revoliucijos metu atsiradusi komunistų partija“, kuri „iš pradžių „paviliojusi“ darbininkus „gražiais pažadais“, buvo „žymiai išaugusi“, tačiau „dabar“ (t. y. 1922 m. pradžioje – G. M.) komunistai „susmuko“, nes „dėl pragaištingų savo žygių nebeteko darbininkų pasitikėjimo“⁴⁸. Atkreipiamas dėmesys, kad LSDP yra „seniausia darbininkų partija Lietuvoje“, įsikūrusi daugiau kaip prieš 25 metus ir „daug padėjusi darbininkų klasei jos kovoje už savo reikalus“. Čia pat akcentuojamas būtinumas Lietuvos darbininkams „uoliai šviestis ir dėtis į Lietuvos Socialdemokratų Partijos organizacijas“, kad būtų galima „sėkmingiau ir lengviau atsisipirti savo priešams“ ir „greičiau pasiekti galutiną savo ir visos žmonijos tikslą – socializmo įgyvendinimą“⁴⁹.

Taigi iš paskutinės apžvelgto teksto citatos matome, kad socialdemokratų partijos tikslas yra „socializmo įgyvendinimas“. O iš viso apžvelgto straipsnio akivaizdus marksistinis socialdemokratų, kaip darbininkų klasės partijos, pagrindimas.

⁴⁶ *Ten pat*, p. 1–2.

⁴⁷ *Ten pat*, p. 2.

⁴⁸ *Ten pat*, p. 1–2.

⁴⁹ *Ten pat*.

Be abejo, tokia Lietuvos socialdemokratų ideologinė savivoka buvo būdinga ne tik cituotiems tekstams ir daugeliui kitų „Socialdemokrato“ straipsnių⁵⁰. Ji gerai atsispindėjo ir jų atstovų kalbose Steigiamajame bei kituose tarpukario Lietuvos parlamentinio laikotarpio Seimuose – I, II ir III⁵¹. Anot istorikės Danutės Blažytės-Baužienės, rašiusios apie II Seimo darbą, „socialdemokratai nuolatos pabrėždavo savo reikalavimų klasinį pobūdį“⁵². Pasak minėtos istorikės, „socialdemokratai, tvirtai laikydamiesi savo klasinės nuostatos, rengiant socialinius santykius reguliuojančius įstatymus teikė daugybę pasiūlymų, turėjusių gerokai pagerinti šios visuomenės dalies (darbininkų – G. M.) padėtį, tačiau retai atsižvelgė į realias galimybes“⁵³.

Beje, naudodami minėtą retoriką (kai kurių šiuolaikinių istorikų ne visai pagrįstai vadinamą „bolševikmečio retorika“⁵⁴) ir tuo metu, XX a. 3-jojo dešimtmečio pradžioje, kaltindami valdžią profsąjungų bei apskritai darbininkų judėjimo varžymu, kritikuodami dėl darbininkų judėjimo veikėjų (tiesa, dažnai susijusių su pagrindiniu komunistiniu judėjimu) suėmimų ir suimtųjų mušimo⁵⁵, socialdemokratai iš krikščionių demokratų gana dažnai sulaukdavo kaltinimų, kad gina komunistus, kad už jų stovi ar jiems diriguoja Maskva, kad esą už socialdemokratų „pečių slepiasi priešinga mūsų nepriklausomybei bolševikų akcija“⁵⁶. Tačiau socialdemokratai tokius kaltinimus griežtai

⁵⁰ Kaip vieną iš charakteringų šiuo požiūriu straipsnių žr.: Politinės partijos. *Socialdemokratas*. 1923, kovo 8, Nr. 10 (162), p. 1–2.

⁵¹ Mitrulevičius, G. Socialdemokratai Lietuvos Respublikos Seimuose 1920–1927, p. 63–102.

⁵² Blažytė-Baužienė, D. II Seimas, *Lietuvos Respublikos Seimų I (1922–1923), II (1923–1926), III (1926–1927), IV (1936–1940) narių biografinis žodynas*. Vilnius, 2007, p. 83.

⁵³ *Ten pat*, p. 108.

⁵⁴ Bauža, Č. Socialdemokratijos ir komunizmo priešprieša Lietuvoje. *Socialinė demokratija Lietuvoje: LSDP ištakos ir raida*. Vilnius, 1996, p. 14.

⁵⁵ Žr.: Mitrulevičius, G. Socialdemokratų santykis su Lietuvos Respublikos demokratizacijos procesu Steigiamojo Seimo darbo metu 1920–1922 m., p. 105–117.

⁵⁶ Žr.: Dėl mūsų reakcijos žygių. *Socialdemokratas*. 1921, gegužės 26, Nr. 21, p. 1; Steigiamasis Seimas. *Socialdemokratas*. 1921, gegužės 26, Nr. 21, p. 3.

atmesdavo tiek Steigiamojo Seimo posėdžiuose, tiek „Socialdemokrato“ puslapiuose.

S. Kairys ir kiti po 1919 m. pradžios LSDP krizės socialdemokratijos ideologinei tradicijai likę ištikimi Lietuvos socialdemokratai neigiamai vertino rusiškąjį bolševizmą. Jie ne tik vadovaudamiesi marksistine socializmo teorija ir doktrina laikėsi nuostatos, kad Rusija nepribrendusi socializmui, bet ir neigiamai vertino rusiškąjį bolševizmą-komunizmą dėl 1918–1919 m. įvykių Lietuvoje, dėl demokratijos atmetimo ir socializmo kūrimo antidemokratiniais metodais, dėl represijų ir teroro Rusijoje, ypač prieš socialistines šios šalies partijas ir jų narius⁵⁷. Lietuvos socialdemokratai smerkė Rusijos bolševikus ir dėl „socialistinės Gruzijos okupacijos“, dėl trukdymo lietuviams karo pabėgėliams grįžti iš Rusijos į Lietuvą⁵⁸.

Lietuvos socialdemokratai neigiamai vertino ir Lietuvos komunistų veiklą už „labai klaidingą ir darbininkams nepriimtina taktiką“, skatinančią „daryti dirbtines revoliucijas“, „stumiančią darbininkų judėjimą į klaidingus kelius“, prie „neapgalvotų žingsnių“, „darbininkų vienybės ardymo“, „darbininkų jėgų išekvojimo ir suskaldymo“, prie „davimo progos“ Lietuvos valdžiai slopinti ir net „terorizuoti Lietuvos darbininkų judėjimą“⁵⁹. Socialdemokratai akcentavo, kad taip komunistai akiai eina „talkon valdžiai ir žvalgybai“, padeda „buožėms“ ir dešiniesiems „gniaužti darbininkų organizacijas“ bei „pašmaugti darbininkų profesines sąjungas“.

Anot XX a. 3-iojo dešimtmečio pradžios Lietuvos socialdemokratų, komunistai „skaudžiai pakenkė darbininkų judėjimui Lietuvoje“, nes būtent dėl jų „taktikos“ yra „silpnos, apmirusios,

⁵⁷ Plačiau žr.: Mitrulevičius, G. Lietuvos socialdemokratų požiūris į rusiškąjį komunizmą 1919–1922 metais. *Gairės*. 2006, Nr. 5, p. 31–36; Nr. 6, p. 25–31.

⁵⁸ *Ten pat*. Taip pat žr.: Mitrulevičius, G. Apie socialdemokratinę Gruzijos Respubliką, bolševikinę Rusijos įvykdytą jos užpuolimą ir užgrobimą 1921 m. bei istorinių Lietuvos socialdemokratų požiūrį į visa tai. Prieiga per internetą: // www.lsd.lt

⁵⁹ Apie socialdemokratų požiūrį į Lietuvos komunistų veiklą žr.: Mitrulevičius, G. Socialdemokratai Lietuvos Respublikos Seimuose 1920–1927, p. 76–77.

išblaškytos“ Lietuvoje profsąjungos, o darbininkai „tebestovi ne-suorganizuoti, pakrikę, nepajėgiantys ginti savo reikalų“ ir „negalintys atsispirti prieš kunigų ir visokių išnaudotojų puolimą“. Taip pat apžvelgiamo meto Lietuvos socialdemokratai kaltino lietuvių komunistus ir dėl šmeižtų bei paskalų, dėl „begėdiškos demagogijos“ – „dėl tos šmeižto ir melo taktikos, kurios laikėsi komunistai savo spaudoj ir agitacijoj prieš Lietuvos Socialdemokratų Partiją“, dėl „dervos pylimo ant socialdemokratų“, dėl „kibirais liejamų pamazgų ant socialdemokratų“ komunistinėje literatūroje, dėl „vienos Lietuvos darbininkų dalies siundymo ant kitos“ bei nuolatinio „žegnojimosi žiūrint į Maskvą“⁶⁰.

Dėl to socialdemokratai komunistus vadino savo priešais iš kairės. Anot LSDP laikraščio redakcijos, socialdemokratai „yra ir bus komunistų priešais“⁶¹. Dėl to, kaip pabrėžiama 1921 m. birželio 23 d. S. Kairio pasirašytame LSDP CK laiške JAV lietuviams socialistams, „idėjinė kova su komunistais, su jų taktika darosi socialdemokratams vienas iš svarbiausiųjų uždavinių“⁶².

Tačiau socialdemokratai pabrėžė, kad jie „kovoja su komunistais ... tik „idėjiniai“ ir „kovoja su jų pažiūromis“, stengdamiesi „įtikinti Lietuvos darbininkus, kad komunistai klysta...“ Todėl LSDP nepritarė valdžios vykdomam kovos su komunistais būdai – „sodinimui jų į kalėjimus, teismų jų karo teismuose, taikymą jiems mirties bausmės“. Anot socialdemokratų, „Lietuvoje, jei ji nori būti demokratingai sutvarkytas kraštas, visiems turi būti duota liuosai dėstyti savo pažiūras“⁶³.

⁶⁰ *Ten pat.*

⁶¹ Nuo „Socialdemokrato“ redakcijos. Ar suprantame vienas kitą? Atviras laiškas į Naumiesčio profsąjungų darbininkus. *Socialdemokratas*. 1921, birželio 30, Nr. 26, p. 2–3.

⁶² LSDP CK 1921 VI 23 d. laiškas JAV lietuviams darbininkams-socialistams, LCVA, f. 937, ap. 1, b. 3, l. 50.

⁶³ Nuo „Socialdemokrato“ redakcijos. Ar suprantame vienas kitą? Atviras laiškas į Naumiesčio profsąjungų darbininkus. *Socialdemokratas*. 1921, birželio 30, Nr. 26, p. 2–3.

Vis dėlto turint mintyje LKP santykį su šalies valstybingumu bei Sovietų Rusija, jos tuometinės veiklos ypatumus, matyt, galima teigti, kad pasisakydami iš esmės tik už idėjinę kovą prieš komunistus socialdemokratai ar bent nemaža jų dalis ne visada adekvačiai vertino komunistų veiklą. Tačiau tokia jų pozicija nuosekliai išsirutuliojo iš pasisakymo už besąlygišką „gryną“ demokratiją. Į pastarąjį aspektą dar atkreipsime dėmesį. Čia baigdami glaustai aptarti Lietuvos socialdemokratų nuostatas rusiškojo komunizmo bei Lietuvos komunistų atžvilgiu galime apibendrinti, kad iš esmės jos panašios išliko visą parlamentinės demokratinės Lietuvos laikotarpį.

Taigi remdamiesi tuo, kas šiame straipsnyje išdėstyta, galime teigti, kad aptariamo laikotarpio (XX a. 3-iojo dešimtmečio pradžios) LSDP politinę ideologiją galėtume apibūdinti kaip prorevoliucinį, palyginus radikalų marksistinį, bet antikomunistinį (antibolševikinį) socializmą.

Tarpukario Lietuvos socialdemokratai kaip radikalūs demokratiniai marksistiniai socialistai

Prieš tai buvusio skyrelio pabaigoje apibūdinome straipsnyje apžvelgiamo laikotarpio LSDP santykį su rusiškuoju bolševizmu ir Lietuvos komunistais. Turėdami mintyje šį santykį, taip pat aptartą XX a. 2-ojo dešimtmečio pabaigos – 3-iojo dešimtmečio pradžios S. Kairio ir visos LSDP požiūrį į tai, kas apskritai yra (turi būti) socialdemokratų partija bei atsižvelgdami į čia plačiau neaptartas (tam reikėtų gero kai platesnio straipsnio) to meto LSDP ir apskritai socialdemokratijos bendrąsias ideologines programines nuostatas, to meto LSDP ideologiją galėtume apibūdinti ne tik kaip gana radikalų socialdemokratinį socializmą, bet ir kaip prorevoliucinį (tačiau ne bolševikine-komunistine žodžio „revoliucinis“ prasme) bei kartu ir radikaliai demokratinį socializmą.

Prorevoliuciškai socialistines ir radikaliai demokratines (taigi ir antibolševikines) aptariamo meto Lietuvos socialdemokratų nuostatas rodo ir 1920 m. birželio 23 d. Steigiamajame Seime perskaityta S. Kairio socialdemokratų frakcijos deklaracija⁶⁴ ir šios frakcijos bei apskritai LSDP nuostatos 1922 m. priimant nuolatinę Lietuvos Respublikos konstituciją⁶⁵, apskritai partijos frakcijos ir atskirų jos narių politinė laikysena. Tai, beje, liudija ir 1921 m. vasario konferencijos nutarimas „Internacionalo klausimas“, kuriame konstatuojama, kad III internacionalas „yra padaras Rusijos revoliucijos“, kuri šiuo laikotarpiu negali nuvesti Rusijos „prie socializmo“, ir tai motyvavus ir nurodžius, kad III internacionalas „negalėjo sutelkti platesnių revoliucinio proletariato minių“, atkreipiamas dėmesys, kad „ne jam teks spręsti ir griežtąją kovą su imperializmu“ ir kad to „sprendimo“ reikia laukti iš Vakarų industrinių valstybių, „kur jau esama ekonominių sąlygų socialistinės revoliucijos ir kur gali įvykti galutinoji kova už socializmą“⁶⁶.

1921 m. LSDP konferencijos požiūriu, „galutinąją kovą tarp darbo ir kapitalo“ „tapatęjs pakelti“ tik „naujas Internacionalas, sutraukęs į savo eiles visų tų kraštų (Vakarų industrinių kraštų – G. M.) socialistinį ir revoliucinį proletariatą“. Mat 1921 m. LSDP požiūriu, ir II internacionalas, „kurio sudėtyje yra oportunistinių organizacijų“, „tam reikalui neatsako“. Todėl LSDP konferencija „skaitė reikalingu remti revoliucinės socialdemokratijos pastangas sudaryti aktingą, revoliucinį ir pajėgų Internacionalą didiems tarptautinio proletariato obalsiam įvykdyti gyvenime“⁶⁷. Taigi LSDP konferencija pasiūlė par-

⁶⁴ Žr.: *St. Seimo socialdemokratų frakcijos deklaracija*, Kaunas, 1920; *Socialdemokratų Lietuvos Respublikos Seimuose*, Vilnius, 2006, p. 677–682.

⁶⁵ Žr.: Mitrulevičius, G. Radikaliai demokratinės respublikos vizija: Steigiamojo Seimo socialdemokratų frakcijos nuostatos priimant 1920 m. laikinąją ir 1922 m. nuolatinę Lietuvos Respublikos Konstitucijas, p. 706–740; Mitrulevičius, G. Socialdemokratų 1922 metų Lietuvos Respublikos Konstitucijos priėmimo procese (1920–1922 m.), *Gairės*, 2007, Nr.: 7, p. 32–39; Nr.: 8, p. 26–35.

⁶⁶ *Lietuvos S.-D. Partijos Konferencijos nutarimai (Vasario 26–28d. 1921 m.)*, p. 26.

⁶⁷ *Ten pat*, p. 27.

tijai „remti“ vadinamąjį II ½ [antrąjį su puse] internacionalą, sukurtą 1921 m. pradžioje Vienoje socialdemokratų partijų, besivadinančių „revoliucinio socializmo“ šalininkėmis ir atsiribojusių tiek nuo bolševizmo (komunizmo), tiek, anot šių „revoliucinių socialistų“, ir nuo „oportunistų iš II-ojo Internacionalo“⁶⁸.

LSDP konferencijoje išreikštą poziciją liudija ir patvirtina ir partijos laikraštyje „Socialdemokratas“ paskelbtas pranešimas apie minėtą tarptautinę socialdemokratų partijų konferenciją Vienoje⁶⁹. Čia buvo rašoma, kad „naująjį Internacionalą“, kuris „be abejo susikurs“, sudarys „tos partijos, kurios skaito, kad dabar pasaulyje eina socialistinė revoliucija“, kurios „dedasi į kovą už darbininkų siekimus ir nepripažįsta jokio bičiuliavimosi su buržuazija“, tačiau kurios „iš kitos pusės skaito, kad komunistai klaidingai suprato tuos kelius, kuriais eis pasaulio revoliucija, kad komunistai stveriasi netikusių kovos būdų ir kad jie – komunistai – dėl to patys žlugdo darbininkų judėjimą“⁷⁰. LSDP laikraštyje atkreipiamas dėmesys, kad „naujojo Internacionalo branduolį sudarys galingos anglų, prancūzų, vokiečių, šveicarų ir rusų darbininkų partijos (turima omenyje Rusijos socialdemokratamenševikai – G. M)“ bei prie kuriame naujojo internacionalo prisidės „ir kitų šalių proletariato organizacijos“⁷¹.

Taigi dar kartą turime pažymėti kad XX a. trečiojo dešimtmečio pradžios Lietuvos socialdemokratai buvo gana radikalūs socialistai, galima sakyti, net vieni radikaliausių to meto Europoje socialdemokratų. Ne veltui jiems, kaip ir minėtoms vadinamąjį „II ½ Internacionalą“ sukūrusioms socialdemokratų partijoms, buvo nepriimtinas nemažai Vakarų socialdemokratiinių partijų vienijęs atkurtais II internacionalas. Vertinant pagal laikmečio aplinkybes, tokios to meto

⁶⁸ Braunthal, J. *Geschichte der Internationale* Bd.2., 2Auf., Berlin, Bonn, 1978, s. 249–254.

⁶⁹ Vienos konferencija. *Socialdemokratas*. 1921, kovo 3, Nr. 9, p. 3.

⁷⁰ *Ten pat.*

⁷¹ *Ten pat.*

lietuvių socialdemokratų bendrosios ideologinės nuostatos visiškai suprantamos ir paaiškinamos. 1925 m. S. Kairys straipsnyje „Partijos programos reikalu“ rašė, kad tuo metu, kai 1921 m. susirinko LSDP konferencija, Lietuvos socialdemokratai „jautėsi stovį jei ne pačioj iškilusios proletarų revoliucijos viršūnėje, tai bent gyvam jos sūkurį“ ir „buvo pilni vilties, kad laikinai suslūgusi revoliucijos banga vėl iškils dar galingesnė ir duos galimybės pasauliniam proletariatui imtis socializmo tvarką vykdyti“⁷². To meto socialdemokratų nuomone, jei „socializmas įsigyvendins kur kitur, jis turės įsikurti ir Lietuvoje“.

Tokio įsitikinimo, anot minėto 1925 m. S. Kairio straipsnio, buvo „kiaurai pažymėta“ 1921 m. LSDP „Veikimo programa“. Dėl to ji ir buvusi pavadinta „veikimo programa“, tai yra, tokia, „kuri turi nustatyti partijos darbuotės pagrindus pereinamajam tarpui nuo esamos kapitalistinės tvarkos prie socialistinės“ ir dėl to jos „teoretinėj programos daly maža rūpintasi duoti pilną kapitalistinio ūkio apibūdinimą“ bei „plačiai kalbama dėl „paskutinio“ kapitalistinės visuomenės tarpo ir dar plačiau dėl uždavinių, kuriuos darbininkų klasė gaus toj fazėj vykinti“. Patys „programos reikalavimai išdėstyti praktiškoj jos daly“, pasak S. Kairio straipsnio „Partijos programos reikalu“, „liko suformuluoti jaučiant galingą vykstančios revoliucijos alsavimą ir prie jo prisitaikant“.

Tačiau, anot S. Kairio, praėjus keletui metų tapo aišku, kad socialistinė revoliucija pasaulyje dar nevyksta ir kelerių metų patirtis verčia permąstyti ir iš naujo suformuluoti kai kurias programines nuostatas. Svarstydamas, kurias konkrečiai reikėtų permąstyti ir pakeisti, S. Kairys, šalia kritiško pasisakymo dėl nuostatos 1921 m. LSDP „Veikimo programoje“ esą „pasaulyje vykstančios socialistinės revoliucijos“, suabejojo (beje, remdamasis Karlu Kautskiu) ir dėl tuo

⁷² Kairys, S. Partijos programos reikalu. *Socialdemokratas*. 1925, balandžio 9, Nr. 15 (277), p. 2.

metu minėtoje partijos programoje buvusių nuostatų už „tarybų sistemą“ ir „proletarų diktatūrą“ adekvatumo ir reikalingumo⁷³.

Taigi glaustai apžvelgę 1925 m. paskelbtą S. Kairio straipsnį galime daryti išvadą, kad tuo metu Lietuvos socialdemokratams jau nebebuvo būdingas toks prorevoliucinis radikalizmas kaip 3-iojo dešimtmečio pradžioje. Panašiai evoliucionavo ir kitos kairiosios Europos šalių socialdemokratų partijos. Paminėtina, kad dar 1922 m. pasireiškė vadinamojo „II ½ Internacionalo“ suartėjimas su II internacionalu, 1923 m. pasibaigęs abiejų šių socialistinių internacionalų susijungimu į vieningą Socialistų internacionalą⁷⁴, kuriam, beje, nuo pat pradžių priklausė ir LSDP.

Taigi galbūt galima kelti klausimą, kad ir Lietuvos socialdemokratams atsakant į klausimą „kas yra socialdemokratų partija“ 3-iojo dešimtmečio pradžioje, galėjo turėti įtakos cituotame S. Kairio 1925 m. straipsnyje minėtas „einamojo meto“ vertinimo kontekstas.

Tikėtina, partijos uždavinių formuluočių radikalumą lėmė ir S. Kairio minėta „laikmečio dvasios“ socialdemokratiškoji samprata. Tačiau, kita vertus, vertinant laikmečio situaciją, Lietuvos socialdemokratų ideologinių nuostatų radikalumas neišnyko, tik sumažėjo. Antai 1925 m. XII LSDP suvažiavime S. Kairys apie to meto Europos situaciją kalbėjo, kad „buržuazija siekia taikos tik dėl to kad greičiau

⁷³ Kairys, S. Partijos programos reikalai. *Socialdemokratas*. 1925, balandžio 16, Nr. 16 (278), p. 1. Proletariato diktatūros sąvokos supratimas ir interpretavimas neįeina į šio straipsnio objektą, tad čia tik galime pacituoti, kad, pagal 1921 m. LSDP „Veikimo programą“, „Proletarų diktatūra reiškia daugumos viešpatavimą ant mažumos. Darbininkų klasė Lietuvoje tuomet tegalės imti į savo rankas politinę krašto valdžią ir įgyvendinti socializmo tvarką, kai visuomenės ūkio išsivystymas pas mus pastatys į proletarų eiles arba su jais suriš mūsų visuomenės daugumą, kuomet ta dauguma virs sąmoninga socializmo tvarkos šalininke“. Žr.: Lietuvos S.-D. Partijos Konferencijos nutarimai (Vasario 26–28d. 1921 m.), p. 8. Tai, anot istoriko Č. Baužos, reiškė, kad „LSDP programoje „proletariato diktatūra“ reiškė ne ką kitą, kaip „proletarizuoto“ krašto darbininkų daugumos pergalę demokratiškuose rinkimuose“. Žr.: Bauža, Č. *Min. veik.*, p. 14.

⁷⁴ Plačiau apie II ½ bei II internacionalų tarpusavio santykius bei SDI įkūrimą žr.: Braunthal, J. *Min. veik.*, s. 258–272, 284–291.

atsistatydintų kapitalistinis ūkis“, kad ji „vėl galėtų pelnytis ir lobti“, kad ji su „visu įnirtumu puola darbininkų klasę“, „puola ekonominius darbininkų laimėjimus“⁷⁵.

Cituojamoje programinėje S. Kairio kalboje teigiama, kad „revoliucijos metais Europos proletariatas išplėtė savo politines teises ir ne viename krašte bandė paimti valdžią į savo rankas“ ir kad „atsigavusi buržuazija kur tik gali atsiima valdžią iš darbininkų“ ir „kur darbininkus nuveikia sudaro reakcijos režimą, siaurina darbininkų laisves, varžo ir bando gniužinti darbininkų judėjimą“ ir kad „aštri politinė kova tarp darbininkų ir esamos tvarkos šalininkų eina visu Europos frontu“, ir kad „Europos socialistinis proletariatas ne tik sėkmingai atmuša buržuazijos puolimus, bet visoj eilėj kraštų jau yra paėmęs politinę valdžią ir stiprinasi dar atkaklesnei kovai“⁷⁶.

Cituojamame pranešime, be abejo, nepamirštama atkreipti dėmesį, kad „kovodami dėl dienos reikalų, darbininkų klasė nepaleidžia iš akių galutinio savo tikslo, – įgyvendinti socializmą“ ir kad „tas darbininkų uždavinys iš idealo pradeda virsti praktišku siekimu, vis gyviau žadina socialistinę mintį, vis giliau sujudina ir įtraukia kovon plačiąsias minias“, kad dėl to „Europos socialistinis proletariatas praktiškai ruošiasi prie socialistinės kūrybos“⁷⁷.

Matydami tokias bendrąsias ideologines nuostatas bei to meto europinės situacijos vertinimą, neturėtume stebėtis, kad principinis marksistinis socialdemokratų kaip socialistinės darbininkų klasės partijos, siekiančios sukurti socializmą kaip santvarką, supratimas išliko ir vėliau. Tai liudija tiek vėlesni S. Kairio tekstai apie tai, „kas yra socialdemokratų partija“, tiek 1931 m. LSDP programos projektas.

Pavyzdžiui, XX a. 3-iojo dešimtmečio pirmosios pusės straipsnyje „Kas yra socialdemokratų partija?“ S. Kairys rašė: „Trumpai sakant Socialdemokratų partija yra Lietuvos darbo žmonių partija... Social-

⁷⁵ [Kairys S.] Partijos uždaviniai einamuoju momentu, Budrys, D. L. S. D. Partijos XII-asis Suvažiavimas. Kaunas, 1925, p. 23.

⁷⁶ Ten pat.

⁷⁷ Ten pat, p. 24.

demokratų draugijon šiandien dedasi žmonės, kurie patys gyvena iš savo rankų darbo, kurie vienodai supranta dabartinę gyvenimo tvarką ir vienodai tiki kad ta tvarka turi būti permainyta nauju teisingu socialistiniu gyvenimo surėdymu⁷⁸.

Straipsnyje teigiama, kad socialdemokratai „ne tik tiki nauju žmonių gyvenimu, bet ir kovoja su dabarties neteisybėmis už ateities laimę. Socialdemokratai mato, kad pats gyvenimas ruošia kelią socialistinei ateičiai, bet jie taip pat supranta, kad be žmonių rankų be jų pasiryžimo naujas gyvenimas nesusikurs. Už naują gyvenimą gali kovoti tik tie žmonės kurie nepakenčia mūsų gadynės neteisybių, kuriems šiandien yra nepakeliamai bloga, kurie naujoj tvarkoj mato savo vargų galą“. Tokiais žmonėmis socialdemokratai skaito visus rankų ir proto darbininkus, vis vien kur jie dirbtų ir ką jie dirbtų. Kiekvienas kuris savo gyvasties išlaidymui yra verčiamas pardavinėti savo darbą, kas už nepakeliamą triušą mato tik nepakeliamą vargą, skriaudas ir paniekinimus, visi tie socialdemokratų supratimu gali ir turi būti socializmo kovotojai⁷⁹.

Socialdemokratai kaip aiškūs kovotojai už socializmą suvokiami ir „pusiau priimtoje“⁸⁰ 1931 m. LSDP programoje (programos projekte)⁸¹. Ši LSDP programa, parašyta S. Kairio ir A. Žvirono, gerokai platesnė nei ankstesnės. Pirmojoje, teorinėje, dalyje „duodama palyginti plati“ marksistinė visuomenės procesų analize paremta „žmonijos istorijos apžvalga“, aptariamąs „kapitalistinės santvarkos ydos, analizuojamas kapitalistinio ūkio plitimas Lietuvoje, klasių kova, darbininkų siekių internacionalumas, pereinamasis laikotarpis iš kapitalistinės santvarkos į socialistinę“⁸².

⁷⁸ [S. Kairys] Kas yra Socialdemokratų partija? LMAB, RS, f. 12–285, l. 171.

⁷⁹ *Ten pat*, l. 171–172.

⁸⁰ Žr.: Mitrulevičius, G. Lietuvos socialdemokratai po III Seimo paleidimo 1927–1940, p. 218–219.

⁸¹ Žr.: Lietuvos socialdemokratų partijos programa, Kairys, S. *Tau, Lietuva*. Boston, 1964, p. 420–452.

⁸² Plačiau apie šią programą žr.: Krivickas, V. *Min. veik.*, p. 105–109; Lukoševičius, V. *Min. veik.*, p. 270–278.

Pateikiama ir aiški socialdemokratų kaip klasinės darbininkų partijos, vedančios kovą prieš kapitalistinę visuomenės santvarką, samprata. Pavyzdžiui 1931 m. LSDP programoje rašoma, kad „... kapitalistinės santvarkos ydos sukėlė prieš ją darbininkų klasę – tuos milijonus, kurie kurdami pasaulio turtus, patys yra bado, skurdo, tamsumo, ir smurto kankinamos aukos“ ir dėl to „iškilo esamosios neteisingos santvarkos smerkėjai – socialistai“, kurie „ne tik įrodė kuo kapitalistinė santvarka yra bloga, bet taip pat įrodė, kad kapitalistinė visuomenės santvarka pati rengia sau galą, kartu rengdama pagrindus naujai socialistinei visuomenei“⁸³.

Toliau sakoma: „socialdemokratai parodė darbininkų klasei kelią, kuriuo ji turi eiti, kad išsivadotų iš kapitalo vergijos ir kartu sukurdama naują socialistinę santvarką, įvestų visą žmoniją į naują šviesų gyvenimą“⁸⁴.

1931 m. LSDP programos projekte taip pat pabrėžiama, kad „socialdemokratija vadovaudama darbininkų klasės kovai jos uždavinį kelia visu platumu. Ir todėl kiekvienas kuris stoja į socialdemokratijos eiles, turi būti įsitikinęs socialistas“⁸⁵.

1931 m. LSDP programos projektas buvo paskutinis tarpukariu tokio pobūdžio LSDP programinis dokumentas. Šis lietuviškos socialdemokratijos programinis dokumentas, kurio pagrindinis autorius S. Kairys, aiškiai rodo socialdemokratų kaip aiškių socialistų, fizinio ir protinio darbo darbininkų klasės partijos, supratimą. Šituo požiūriu Lietuvos socialdemokratai išliko nuoseklūs visą tarpukarį.

Aptariamam laikotarpiu aršus S. Kairio ir jo vadovaujamos LSDP oponentas Lietuvos krikščionių demokratų lyderis Mykolas Krupavičius po Antrojo pasaulinio karo rašė, kad „LSDP buvo marksistinė“, o „jos lyderis Kairys ne be reikalo jų frakcijos narių Čepinskio

⁸³ Lietuvos socialdemokratų partijos programa, Kairys, S. *Tau, Lietuva*. Boston, 1964, p. 422

⁸⁴ *Ten pat*, p. 422–423.

⁸⁵ *Ten pat*, p. 430.

ir Povyliaus buvo vadinamas marksizmo rabinu⁸⁶. Anot M. Krupavičiaus, „labai jautrus savo socialdemokratiškajai skastybei“ S. Kairys „bendrai saugojo, kad partija neiškryptų iš marksizmo ribų“⁸⁷. Tad tokia iki šiol aptarta S. Kairiui ir tarpukario LSDP būdinga socialdemokratijos samprata neturėtų stebinti. Tuo metu ji buvo natūrali. Pats socialdemokratijos tapsmas, išėjimas į istorijos areną buvo sąlygotas socializmo teorijų ir darbininkų judėjimo susijungimo⁸⁸. Minėtas K. Kautskis, XIX a. pab. – XX a. pr. autoritetingiausias vokiečių socialdemokratijos ideologas, socializmo bei II internacionalo teoretikas, 1891 m. oficialiai Vokietijos socialdemokratų partijos (VSDP) užsakytos knygos 1891 m. VSDP Erfurto programos teorinei daliai paaiškinti (iki 1914 m. ji buvo išversta į 18 Europos kalbų ir tapo savotišku to meto „socializmo katekizmu“⁸⁹) autorius, rašė, kad „socialdemokratija yra socializmas plius darbininkų judėjimas“⁹⁰.

Atkreiptinas dėmesys, kad šiame straipsnyje buvo pateikta socialdemokratijos samprata, išplaukusi iš daugelio šalių socialdemokratų partijų programų. Jos variantai XIX a. pabaigoje – XX a. pirmojoje pusėje buvo dėstomi socialdemokratijos teoretikų bei ideologų, pirmiausia K. Kautskio tekstuose. Pirmiausia, žinoma, paminėtina VSDP 1891 m. Erfurto programa, parašyta K. Kautskio ir Eduardo Bernšteino. Anot marksizmo tyrinėtojo A. Walickio,

⁸⁶ Krupavičius, M. *Visuomeniniai klausimai*. Chicago, 1983, p. 45.

⁸⁷ *Ten pat*.

⁸⁸ Mitrulevičius, G. *Lietuvos socialdemokratijos ideologinė-politinė raida 1914–1919 metais...*, p. 165–166.

⁸⁹ Walicki, A. *Marksizmas ir šuolis į laisvės karalystę. Komunizmo utopijos istorija*. Vilnius, 2005, p. 258.; Андреуччи, Ф. Распространение и популяризация марксизма, *История марксизма Т. 2*, Пер. с итал. яз., Москва, 1981.; Кретинин, С В. Карл Каутский (1854–1938): Опыт переосмысления, *Новая и новейшая история*, 1995 Nr 1, с. 148.; Пристланд, Д. *Красный флаг. История коммунизма*, Москва, 2011, с. 104–105.

⁹⁰ Каутский, К. *Эрфуртская программа. Комментарии к принципиальной части*. Пер. с немец. яз., Москва, 1959, с. 218.

tai ne tik „pirmoji sąmoningai marksistinė partinė programa“, kurios „svarbą papildomai didino faktas kad ją perskaitė ir aprobavo F. Engels“, bet ir buvusi „daugelį metų įtakingiausiu tarptautinio darbininkų judėjimo dokumentu“⁹¹. Pasak Wernerio Sombarto, „šią programą galima prilyginti tikėjimo simboliui, kokį paliko M. Lutheris savo pasekėjams“⁹².

Erfurto programos teorinė dalis – tai koncentruota marksistinė visuomenės raidos, visuomenės procesų analizė, parašyta K. Kautskio remiantis K. Markso „Kapitalo“ 24 skyriaus 7 poskyryje (paragrafe) išdėstytomis pramonės ir kapitalo koncentracijos, visuomenės proletarizacijos, proletariato skurdimo, ekonominių krizių, kapitalizmo kaip paskutinės išnaudotojiškos santvarkos, klasių kovos visuomenės socializacijos bei proletariato išvaduojamosios misijos koncepcijomis, kurios (ar bent kai kurios iš jų) buvo išdėstytos dar „Komunistų Partijos Manifeste“⁹³.

1891 m. Erfurto programa, kaip politiškai įtakingiausias socialdemokratinės partijos programa, kaip ir jos teorinei daliai paaiškinti ir išaiškinti skirta oficialiai VSDP užsakyta ir K. Kautskio parašyta knyga – cituoti Erfurto programos komentarai – turėjo didelę įtaką Vidurio ir Rytų, Pietryčių ir Šiaurės Europos šalių socialistinių partijų programoms ir šių šalių socialistinio judėjimo ideologijai⁹⁴. 1896 m. LSDP programa, kaip parodė specialus istoriko

⁹¹ Walicki, A. *Min. veik.*, p. 258.

⁹² Зомбарт, В. *Социализм и социальное движение*. Санкт Петербург, 1908, с. 186.

⁹³ Žr.: *Programatische Dokumente der deutschen Sozialdemokratie*, Bonn, 1990, s. 185–189. Lietuviškai Erfurto programa išversta ir publikuota V. Merkio straipsnyje apie pirmųjų LSDP programų kilmę. Žr.: Merkys, V. Lietuvių SDP pirmųjų programų kilmė, *Lietuvos TSR Mokslų akademijos darbai, serija A 3 (22)*, 1966, p. 140–141. Erfurto programos palyginimui su „Komunistų partijos Manifestu“ bei „Kapitalu“ žr.: Marksas, K. ir Engelsas, F. *Komunistų partijos Manifestas*, Vilnius, 1988.; Marksas, K. *Kapitalas. T. 1*. Vilnius, 1957, p. 679–681.

⁹⁴ Apie Erfurto programos įtaką žr.: Кривогуз, Ё. *Второй Интернационал (1889–1914)*, Москва, 1964, с. 63, 72. Savo socialistinių partijų istorinės raidos tyrime S. Bartolinis, pristatydamas Europos socialistinių partijų ankstyvojo raidos etapo

Vytauto Merkio atliktas jos „kilmės“ tyrimas, taip pat buvo parengta remiantis pirmiausia 1891 m. Erfurto programa⁹⁵. S. Kairys atsiminimuose rašė, kad 1896 m. LSDP programos teorinis pagrindimas buvo „grynai marksistinis, toks, koks buvo pas vokiečių ar austrų socialdemokratų“⁹⁶.

Kitos XX a. pradžios LSDP programos redakcijos (1897 m., 1905 m., 1907 m., 1919 m.) teorinėje dalyje atkartojo tai, kas buvo dėstoma 1896 m. programoje. Kaip ir 1925 m. VSDP Haidelbergo programą iš dalies neformaliai galime vadinti 1891 m. Erfurto programos redakcija. 1921 m. LSDP „Veikimo programoje“ jaučiamos, kaip minėjome, daliai socialdemokratijos tuo metu būdingos radikalėjimo tendencijos. Galbūt iš dalies tai tik mažesniu laipsniu galima pasakyti ir apie 1920 m. S. Kairiui priskiriamą straipsnį „Kas yra socialdemokratai ir ko jie nori?“

Atkreipus dėmesį į tai, kad dauguma to meto socialdemokratų vadovavosi marksizmu, nereikėtų pamiršti, kad aptariamam istoriniu laikotarpiu ne tik vyko „ginčas dėl marksizmo“ ir „ginčas dėl socializmo“⁹⁷ tarp socialdemokratų ir Rusijos bolševikų-sovietinių komunistų, bet socialdemokratijai teko susidurti ir su rusiškojo bolševizmo pergale Rusijoje pagimdyto XX a. komunizmo iššūkiu ir aršiu

---

ideologines orientacijas, išskiria „ortodoksinį revoliucinį marksizmą“, būdingą Vokietijos, Austrijos ir Suomijos socialistinėms partijoms, ir „neortodoksinį nuosaikų marksizmą“, būdingą Danijos, Švedijos, Belgijos, Nyderlandų, Norvegijos ir Šveicarijos socialistinėms partijoms. Žr. Bartolini, S. The Political Mobilization of the European Left 1860–1980, p. 408. Pastebėtina, kad kitas autorius (K. Vössingas), pradinį socialdemokratinį partijų istorijos laikotarpį tyrinėjęs iš politikos mokslo pozicijų, marksizmu besivadovavusias partijas traktavo kaip „kvazirevoliucines“ partijas, skirtingai nuo evoliucinių Jungtinės Karalystės, Australijos ir Naujosios Zelandijos leiboristų partijų. Žr. Vössing, K. The formation of social democratic parties. Degrees of inclusion as external constraints and the strategic choices of labor elites // Paper prepared for the Comparative Politics Research Workshop (CPRW), 2008, p. 46 // <http://polisci.osu.edu/intranet/cprw/papers/vossing.pdf>.

⁹⁵ Merkys, V. *Min. veik.*, p. 138–151.

⁹⁶ Kairys, S. *Lietuva budo*. Boston, 1964, p. 275.

⁹⁷ Žr. pvz.: Meyer, T. *Sozialismus*, Wiesbaden, 2008, s. 50–92.

jo puolimu jos atžvilgiu, apie ką iš dalies, apžvelgdami Lietuvos atvejį, straipsnyje užsiminėme.

Kaip žinome, didžiąją dalį tarpukario komunizmas socialdemokratiją laikė didžiausiu priešū. Komunistai kaltino socialdemokratų darbininkų judėjimo, marksizmo, apskritai socializmo išdavimu bei tarnavimu buržuazijai, imperializmui, buvimu „buržuazijos agentūra darbininkų judėjime“ ir t. t. XX a. 3-įjį dešimtmetį bei 4-ojo dešimtmečio pirmojoje pusėje komunistai socialdemokratiją traktavo kaip „socialfašizmą“, „kairįjį fašizmo sparną“, pavojingesnį už atvirą fašizmą⁹⁸. O socialdemokratai komunistus, kaip straipsnyje buvo minėta, kaltino nuo socializmo neatsiejamos demokratijos atmetimu, socializmo ir marksizmo sampratų iškraipymu, ne darbininkų klasės viešpatavimo, o diktatūros darbininkų atžvilgiu įvedimu, taip pat teroristinės ir imperialistinės politikos vykdymu⁹⁹. Dalis socialdemokratų jau tarpukariu ir komunizmą, ir fašizmą traktavo kaip totalitarinius judėjimus ir laikė didžiausiais socializmo priešais.

Straipsnyje rekonstruota S. Kairiui ir istorinei LSDP būdinga socialdemokratijos samprata akivaizdžiai rodo, kad to meto socialdemokratai neatsisakė nei vadovavimosi marksizmu, nei socializmo kaip santvarkos siekimo, nei identifikavimosi kaip darbininkų klasės partija, tad minėti komunistų kaltinimai akivaizdžiai demagoginiai.

Tarpukario Lietuvos socialdemokratams būdingos socialdemokratijos sampratos analizė tik patvirtina, kad jie tuo metu, kaip ir kitų šalių socialdemokratai (tai yra, pirmų dviejų socialdemokra-

⁹⁸ Sovietinio komunizmo požiūris į socialdemokratiją pristatytas: Mitrulevičius, G. *Lietuvos socialdemokratijos ideologinė-politinė raida 1914–1919 metais...*, p. 54–87.

⁹⁹ Plačiau apie tai žr.: Mitrulevičius, G. Ar buvo SSRS socializmas: socialdemokratų ir kitų kairiųjų požiūriai istoriniu aspektu. *Gairės*, 2007, Nr. 9, p. 31–38, Nr. 10, p. 35–43. Taip pat. žr.: Zarusky, J. *Die deutschen Sozialdemokraten und das sowjetische Modell*. Miunchen, 1992.

tijos istorinės raidos etapų socialdemokratų partijos), save suvokė kaip už socializmą kovojančią darbininkų partiją, kaip „Arbeiterklassenpartei“. Tai akivaizdžiai buvo parodyta šiame straipsnyje. Taip pat atlikta analizė tik patvirtina teiginį, kad dauguma antrojo etapo, kaip ir nemažai pirmojo etapo socialdemokratų partijų, vadovavosi marksistinio socializmo doktrina (skirtingai nuo trečiojo, juolab ketvirtojo istorinės raidos etapų socialdemokratų).

Apskritai galima teigti, kad straipsnyje pristatyta socialdemokratijos (socialdemokratų partijos) samprata (ir radikalesnis, ir nuosaikesnis variantas) yra būdinga pirmajam ir antrajam socialdemokratijos istorinės raidos etapams. Kaip žinoma, skiriami keturi jos etapai: 1) XIX a. pabaigos – XX a. pradžios; 2) tarpukario; 3) vadinamoji klasikinė – XX a. antrosios pusės (šeštojo – devintojo dešimtmečių) ir 4) XX a. pabaigos – XXI a. pradžios „naujoji“ liberali socialdemokratija, pačioje XXI a. pradžioje dažnai vadinta Trečiojo kelio socialdemokratija¹⁰⁰.

Rekonstruojant ir aiškinantis S. Kairiui ir istorinei (tarpukario) LSDP būdingą socialdemokratijos sampratą, reikia turėti omenyje istorinį jos sąlygotumą. Kitaip sakant, tarptautinę socialdemokratijos ideologinės-politinės raidos kontekstą. Kita vertus, reikia nepamiršti ir kitų tokios socialdemokratijos sampratos istorinio sąlygotumo aspektų, kaip antai tarpukario socialinės ekonominės situacijos bei visuomenės padėties, to, kad Lietuvos socialdemokratams beveik visą tarpukarį, išskyrus trumpą buvimą valdžioje 1926 m., teko patirti mažesnę ar didesnę, net visišką veiklos varžymą.

¹⁰⁰ Žr. pvz.: *Die Reformfähigkeit der Sozialdemokratie. Herausforderungen und Bilanz der Regierungspolitik in Westeuropa*, hrsg.: Merkel, W. Henkes, Ch., Wiesbaden, 2006, s. 25; Schiller, T. *Demokratischer Sozialismus / Sozialdemokratie, Politische Theorien (Lexikon der Politik, Band 1)*. München, 1995, s. 49–56.

Išvados

1. Žvilgsnis į tarpukario LSDP lyderio ir pagrindinio ideologo S. Kairio tekstus ir šio laikotarpio LSDP programas bei jų analizė akivaizdžiai patvirtina, kad to meto Lietuvos, kaip ir daugelio kitų šalių, socialdemokratai save suvokė kaip marksistinė visuomenės raidos analize besivadovaujančią darbininkų klasės partiją, siekiančią sukurti socializmą kaip santvarką.

2. Straipsnyje rekonstruota S. Kairiui ir to meto LSDP būdinga socialdemokratijos samprata aiškiai paneigia sovietinio komunizmo ideologijos ir istoriografijos teiginius, kad tarpukariu socialdemokratija atsisakė marksizmo („išdavė marksizmą“), atsisakė siekti socializmo santvarkos, nustojo būti darbininkų klasės partija.

3. Rekonstruota socialdemokratijos samprata taip pat rodo, kad tarpukariu socialdemokratai, save traktuodami kaip marksizmu besivadovaujančią ir socializmo siekiančią partiją, komunistus laikė „savo priešais“, o „idėjinę kovą“ su jais – „vienu iš svarbesnių savo uždavinių“. Įsigilinę į S. Kairio ir istorinei LSDP būdingą socialdemokratijos sampratą, galėtume to meto Lietuvos socialdemokratus laikyti anti-bolševikiniais marksistiniais socialistais.

4. Kalbant apie straipsnyje aptartą rekonstruotą patiems Lietuvos socialdemokratams būdingą socialdemokratijos sampratą (socialdemokratų ideologinę savivoką), pabrėžtinas jos istorinis sąlygiškumas. Akivaizdu, kad socialdemokratijos samprata (socialdemokratų ideologinė savivoka) buvo veikiamą laiko dvasios – XX a. 3-iojo dešimtmečio pradžioje jos retorika buvo gerokai radikalesnė – revoliucingesnė. Vėliau ji tapo nuosaikesnė, tačiau socialdemokratijos esmė dėl to nesikeitė.

THE CONCEPT OF SOCIAL DEMOCRACY IN THE INTERWAR LSDP PROGRAMMING DOCUMENTS AND IN THE TEXTS OF THE PARTY LEADER STEPONAS KAIRYS

GINTARAS MITRULVIČIUS

Summary

Keywords: Social Democratic Party, LSDP, Social Democracy, Socialism, Democratic Socialism, Steponas Kairys

Social democracy played an important role in the history of Western Europe in the 20th century. In Lithuania, the social democratic movement played an important role in the Lithuanian national liberation movement from the late 19th century to the early 20th century. In interwar Lithuania, during its democratic period (1920–1926), the LSDP was one of the few main parliamentary parties in Lithuania. All this, as well as the occasional motive – in 2019, the 140th anniversary of the birth of Steponas Kairys, the leader and ideologue of the historical Lithuanian Social Democracy, is an important argument for explaining the concept of social democracy in the ideology of the interwar LSDP. That is the object of this article. The aim of the article is to find out and reconstruct how it was answered to the questions "Who are the Social Democrats?", "What is the Social Democratic Party?" in the interwar LSDP programmatic documents and S. Kairys' texts.

After analyzing the LSDP programmatic documents and the texts of the party leader S. Kairys, the following conclu-

sions are available: 1) A look at the texts of S. Kairys, the leader and chief ideologue of the interwar period LSDP as well as a look at the programs of this party of this period clearly confirms the statement that the Lithuanian Social Democrats of that time, as in many other countries, the Social Democrats saw themselves as a working-class party based on a Marxist analysis of the development of society, seeking socialism as a social order; 2) The article reconstructs the interwar LSDP programs and The conception of social democracy in Kairys's texts is clearly refuted theses by Soviet communist ideology and historiography, that interwar social democracy abandoned Marxism, that it "betrayed Marxism", that it allegedly refused to carry out the socialist order, that it ceased to be a working class party; 3) The reconstructed concept of social democracy in the article also shows that by treating themselves as a Marxist-led and socialist party of the Social Democrats, the social democrats of the time considered the communists of the time "their enemies", "ideological struggle" with "one of their most impor-

tant tasks“. Getting acquainted with the concept of social democracy characteristic of S. Kairys and the historical LSDP allows to state that the Lithuanian Social Democrats of that time can be considered

anti-Bolshevik Marxist socialists; 4) With regard to the reconstructed concept of social democracy discussed in the article, the historical conditionality of this concept should be noted.

Įteikta 2020 m. kovo 30 d.